PRIJS 25 CENT.

LEO N. TOLSTOY.

Patriotisme en Staat

UIT HET RUSSISCH VERTAALD

DOOR

— Z. S. —

'S-GRAVENHAGE — DRUKKERIJ „VREDE".
— 1900. —

PATRIOTISME en STAAT,

DOOR

LEO N. TOLSTOY.

(Uit 't Russisch vertaald door Z. S.)

I.

Ik ben al eenige malen in de gelegenheid geweest, de gedachte uit te spreken, dat het patriotisme in onzen tijd een onnatuurlijk, onverstandig en schadelijk gevoel is, dat voor een groot deel de oorzaak is van de ellende, waaraan de menschheid lijdt; en dat dit gevoel daarom niet aangekweekt moet worden, zooals dit thans gebeurt, maar integendeel verstikt met alle middelen, die den verstandigen mensch ten dienste staan. Maar 't is verwonderlijk, dat niettegenstaande het onweerlegbaar is en voor ieder zichtbaar, dat dit gevoel de oorzaak is van de algemeene bewapeningen en verderf-brengende oorlogen, die de volken ten gronde richten, toch al mijn bewijsgronden voor de achterlijkheid, het niet-van-dezen-tijd-zijn en het nadeel van het patriotisme ontvangen zijn en nog tot op dezen tijd ontvangen worden 't zij met stilzwijgen, 't zij

met opzettelijk misverstaan, 't zij steeds met één en dezelfde vreemde uitdrukking, dat alleen het slechte patriotisme (jingoïsme of chauvinisme) schadelijk is, maar het ware en goede patriotisme een zeer verheven en zedelijk gevoel, hetwelk te veroordeelen niet alleen onverstandig, maar ook misdadig is. En als men vraagt, waarin dan toch dat echte, goede patriotisme bestaat, krijgt men òf heelemaal geen antwoord, of in plaats van een verklaring eenige klink-klankende, hoogdravende frazen, of men schuift voor patriotisme iets in de plaats, dat in geen enkel opzicht iets gemeen heeft met dàt patriotisme, waarvan wij allen zooveel te lijden hebben.

Men zegt gewoonlijk dat 't echte, goede patriotisme dáárin bestaat, dat het voor zijn eigen volk of staat werkelijke welvaart wenscht, maar zóó, dat dit de welvaart van andere volken niet kwetst.

Onlangs sprekende met een Engelschman over den huidigen oorlog, zeide ik tot hem, dat de eigenlijke oorzaak van dien oorlog niet was baatzucht, maar patriotisme, zooals duidelijk blijkt uit de stemming van de gansche Engelsche maatschappij. De Engelschman was het niet met me eens. Indien, zeide hij, dit waar was, dan is het patriotisme, dat thans de Engelschen beheerscht van een slecht gehalte. Het echte patriotisme — waarvan hij doordrongen is — bestaat daarin, dat de Engelschen, zijn landgenooten, niet slecht zouden handelen.

„Wenscht gij dan, dat alleen de Engelschen niet slecht zullen handelen?" vroeg ik.

„Ik wensch dit voor iedereen," antwoordde hij en

gaf door dit antwoord duidelijk te kennen, dat de eigenaardigheid van ware voordeelen — 't zij zedelijke, wetenschappelijke of zelfs stoffelijke, praktische voordeelen — in haar wezen dusdanig is, dat zulke voordeelen zich uitstrekken over alle menschen en dat daarom, die te wenschen voor wie maar ook, niet alleen geen patriotisme is, maar dit zelfs uitsluit.

Evenmin is patriotisme: de eigenschappen van ieder volk op zichzelf, die andere verdedigers van 't patriotisme met opzet onder dit begrip brengen. Zij zeggen, dat de eigenschappen van ieder volk op-zich-zelf de onmisbare voorwaarde vormen voor den vooruitgang der menschheid en dat daarom het patriotisme, dat ijvert voor de instandhouding van die eigenschappen, een goed en nuttig gevoel is. Maar is 't niet duidelijk dat, indien al eens die eigenschappen van ieder bizonder volk — gewoonten, geloof, taal — de onmisbare levensvoorwaarden der menschheid vormden, diezelfde eigenschappen in onzen tijd de grootste hinderpalen zijn voor het reeds door de menschen gevoeld ideaal van een broederlijke vereeniging der volkeren. En daarom is de instandhouding en bescherming van welke nationaliteit ook, Russisch, Duitsch, Fransch, Angelsaksisch (wat eveneens eischt de instandhouding en bescherming niet alleen van de Poolsche, Hongaarsche, Iersche naties, maar ook van de Baskische, Provençaalsche, Mordwinische, Tsjoewasjische (1) naties en van nog een menigte andere),

(1) Finsch volk in 't Z. O. van Rusland. Vert.

niet dienstig voor een toenadering of vereeniging der menschen, maar wel voor hun al grooter wordende vervreemding en verwijdering.

Zoodat het niet-denkbeeldige, maar werkelijke patriotisme, dit, 't welk wij allen kennen, onder welks invloed de meerderheid van onze tijdgenooten zich bevindt en waarvan de menschheid zooveel te lijden heeft — niet is de wensch voor het geestelijk heil van zijn eigen volk (men kan dit niet voor zijn eigen volk alleen wenschen), maar een zeer bepaald gevoel, om zijn eigen volk en staat te verheffen boven alle andere volken en staten; en daardoor de wensch om voor zijn eigen volk of staat de grootst mogelijke welvaart en macht te verkrijgen, die alleen verkregen zijn en steeds verkregen worden door het verlies aan welvaart en macht der andere volkeren of staten.

Het zou dus duidelijk blijken, dat patriotisme als gevoel, een slecht en schadelijk gevoel, als leer, een dwaze leer is, daar het voor de hand ligt dat, indien elk volk en elke staat zichzelf voor uitstekend boven alle volken en staten zal houden, zij ook allen zich in een grove en nadeelige dwaling zullen bevinden.

II.

Men zou kunnen meenen dat èn het nadeel èn de dwaasheid van 't patriotisme aan ieder duidelijk moesten zijn. Maar vreemd! Ontwikkelde, geleerde menschen zien dit niet alleen niet in, maar met de grootste hardnekkigheid en woede, al is 't ook zonder eenigen

redelijken grond, bestrijden zij iedere aanduiding van het nadeelige en het dwaze van het patriotisme en gaan voort, zijn voortreffelijkheid en verhevenheid hoogelijk te prijzen.

Wat beteekent dat?

Er doet zich slechts één verklaring van dit verwonderlijke verschijnsel voor. De gansche geschiedenis der menschheid, van de oudste tijden af tot heden toe, kan beschouwd worden als een beweging van bewust-wording van lagere ideeën tot hoogere, zoowel van de menschen elk afzonderlijk, als van de vereenigingen van stamgenooten. Den ganschen weg, afgelegd zoowel door ieder mensch afzonderlijk als door groepen van stamgenooten, kan men zich voorstellen als een opvolgende rij trappen van het laagste, zich nog op zuiver-dierlijk standpunt bevindend leven tot het hoogste, waartoe het bewustzijn van den mensch zich slechts kan verheffen op een gegeven historisch tijdstip.

Ieder mensch, evenals iedere groep van stamverwanten (volken, staten) is altijd gegaan en zal altijd gaan langs deze „ideetrappen", om 't zoo uit te drukken. Sommigen onder de menschen zullen de voorloopers zijn, anderen zullen achter blijven, weer anderen — het meerendeel — zullen zich matig snel voortbewegen. Maar allen, op welke trap zij ook mogen staan, zullen onverbiddelijk en onweerhoudbaar zich voortbewegen van lagere naar hoogere ideeën. Maar steeds, op elk gegeven tijdstip, bevindt zich zoowel ieder individu, als elke groep van stamverwanten — zich snel of matig voortbewegend

of achterblijvend — in drie verschillende verhoudingen tot de drie ideetrappen, waarlangs zij zich bewegen. Steeds, zoowel voor den afzonderlijken mensch, als voor de afzonderlijke menschengroep zijn er ideeën van het verleden, oud en hun vreemd geworden, en tot welke zij niet meer kunnen terugkeeren, als bv. voor onze christelijke wereld het menschen-eten, algemeene verwoesting, vrouwenroof enz., waarvan nog slechts de herinnering overig is.

Zoo heeft men ook de ideeën van thans, die ons ingeprent worden door de opvoeding, door het voorbeeld en door de gansche werkzaamheid der ons omringende maatschappij, ideeën onder welker invloed wij leven op een gegeven tijdstip, als b.v. in onzen tijd de ideeën van eigendom, staat, handel, gebruik van huisdieren enz. Evenzoo heeft men de ideeën van de toekomst, van welke reeds enkele een verwezenlijking naderen en de menschen noodzaken, hun vroeger leven te veranderen en zich af te wenden van de oude vormen, als b.v. in onze wereld: de vrijmaking van den arbeid, de emancipatie der vrouwen, het breken met vleesch- en alcohol-gebruik en andere ideeën, die, hoewel reeds bewust geworden in de menschen, nog niet den strijd tegen de oude levensvormen begonnen zijn. Dergelijke ideeën (in onzen tijd idealen genoemd) zijn de ideeën van uitroeiing van geweld, gemeenschappelijk bezit, van een éénige religie, van algeheele verbroedering der menschen. En daarom bevindt ieder afzonderlijk mensch en elke groep van stamverwanten, op welke trap zij ook staan, achter zich hebbend de doode herinneringen aan het verleden,

en voor zich de idealen van de toekomst, zich steeds in een toestand van strijd tusschen de afgeleefde ideeën van het heden en de leven-krijgende ideeën van den tijd, die aanstaande is. Gewoonlijk gebeurt het, dat wanneer een idee, die in 't verleden op haar plaats en zelfs onmisbaar was, overbodig wordt, die idee, na een meer of minder hardnekkigen strijd haar plaats inruimt voor een nieuwe idee, die voorheen een ideaal was, maar dan een levende idee wordt.

Maar ook gebeurt het, dat een uitgeleefde idee, reeds omgewisseld in 't bewustzijn der menschen met een hoogere idee, zoodanig is, dat de instandhouding er van voordeelig is voor sommige menschen die grooten invloed hebben op de maatschappij. En dan gebeurt het, dat die afgeleefde idee ondanks de schreeuwende tegenstelling met de gansche in andere opzichten veranderde levensverrichtingen, voortgaat, invloed uit te oefenen op de menschen en hun handelingen te leiden. Zoo'n vasthouden aan een uitgeleefde idee is steeds voorgekomen en komt nog steeds voor op 't gebied van den godsdienst. De oorzaak hiervan is, dat de geestelijken, wier voordeelige positie staat en valt met de afgeleefde religieuze idee, opzettelijk de mensch in deze idee bestendigen, hierbij van hun macht gebruik makend.

Hetzelfde en door dezelfde oorzaken doet zich voor op 't gebied van den staat ten opzichte van de patriotisme-idee, waarop elk staatsgebouw gegrond is. Menschen, voor wie het instandhouden van deze idee voordeelig is, doen dit kunstmatig, niettegenstaande van nut of redelijken grondslag geen sprake kan zijn.

En daar zij met allerlei middelen een zeer krachtigen invloed op de menschen weten uit te oefenen, slagen zij hierin altoos.

Zoo kan ik mij verklaren die vreemde tegenstelling, waarin de uitgeleefde patriotisme-idee zich bevindt met het gansche, haar vijandige ideeën-samenstel, dat in onzen tijd reeds in 't bewustzijn der christelijke wereld is doorgedrongen.

III.

Patriotisme, als het gevoel van uitsluitende liefde voor zijn eigen volk en als leer van den moed om met zijn eigen rust, eigendom en zelfs leven de zwakken te beschermen tegen den doodslag en het geweld van hun vijanden, — zulk 'n patriotisme was een hooge idee in den tijd, toen ieder volk het voor mogelijk en rechtvaardig hield, voor eigen heil en macht, geweld en roof te plegen tegen de menschen van een ander volk. Maar reeds voor 2000 jaar begon onder de grootste vertegenwoordigers der menschelijke wijsheid de hooge idee van een algeheele verbroedering te groeien en deze idee, die steeds groeiende is gebleven, werd in onzen tijd reeds op de meest verschillende wijzen verwezenlijkt. Dank zij de verbetering der verkeersmiddelen, de eenheid van nijverheid, handel, kunsten en wetenschappen, zijn de menschen van onzen tijd onderling zoodanig verbonden, dat het gevaar voor verovering, geweld, oorlog van den kant der naburige volkeren geheel verdwenen is en alle volkeren (volkeren en niet staten) in

vreedzame, voor alle partijen voordeelige en vriendschappelijke industrie-, wetenschap- en handelsbetrekkingen leven, welke te kwetsen voor hen noch zin noch noodzakelijkheid heeft. En daarom zou, dunkt mij, het uitgeleefde patriotisme-gevoel als overvloedig en niet overeen te brengen met het in-leven-gekomen gevoel van verbroedering der verschillende volkeren, al meer en meer moeten verminderen en ten slotte geheel verdwijnen. Maar ondertusschen gebeurt het tegendeel: dit schadelijke en uitgeleefde gevoel zet niet alleen zijn bestaan voort, maar vlamt al meer en meer op.

De volken, zonder eenigen redelijken grond, tegen hun eigen gevoelen en voordeel in, sympathiseeren niet alleen met de regeeringen in haar aanvallen op andere volken, in haar rooven van vreemd gebied en haar verdedigen van wat zij reeds geroofd hebben — maar eischen zelf deze aanvallen, dit rooven en verdedigen, zijn er blij om en verheffen zich er op. Kleine, verdrukte volken, die in de macht van groote staten zijn gekomen — Polen, Ieren, Tsjechen, Finnen, Armeniërs — optredend tegen het onheil-brengende patriotisme van hun onderdrukkers, zijn zóó besmet door de hen onderdrukkende volken, met dit uitgeleefde, onnoodig geworden, dwaze en schadelijke patriotisme-gevoel, dat het 't middelpunt van al hun handelen is en dat zijzelf, die zooveel geleden hebben van 't patriotisme van andere volken, bereid zijn, uit ditzelfde patriotisme-gevoel anderen volken hetzelfde te doen, wat hun onderdrukkers hun hebben aangedaan en nog aandoen.

Dit komt hier vandaan, dat de heerschende klassen (hieronder niet alleen te verstaan den staat met z'n ambtenaren, maar alle klassen, die van een uitsluitend-voordeelige positie genieten: kapitalisten, journalisten, de meeste kunstenaars en geleerden), hun (in vergelijk met de volksmassa) uitsluitend-voordeelige positie slechts kunnen behouden, dank zij de staatsmachine, berustend op patriotisme. Daar zij in hun handen hebben al de machtigste middelen om invloed uit te oefenen op het volk, wakkeren zij steeds en onvermoeid, in zichzelf en anderen, patriotische gevoelens aan, des te meer, omdat die gevoelens, de staatsmacht stuttend, meer dan iets anders door die macht beloond worden.

Die ambtenaar zal 't meest bevordering in zijn betrekking maken, die 't meest patriot is. Evenzoo maakt de soldaat slechts promotie in den oorlog, die ontspruit uit patriotisme.

Patriotisme en zijn gevolgen — oorlogen — geven groote voordeelen aan kranten en schenken winsten aan de meeste handelsmannen. Iedere schrijver, onderwijzer, professor maakt zijn positie zekerder naar mate hij het patriotisme zal prediken. Hoe patriotischer een keizer of koning is, des te roemruchtiger is hij.

In handen der heerschende klassen is leger, geld, school, religie en pers. In de scholen ontsteken zij het patriotisme bij de kinderen door de geschiedenis. Zij beschrijven hun volk als 't beste van alle volken en steeds rechtvaardig. Bij jongelingen doen zij dit gevoel ontvlammen door tooneelspelen, feesten, gedenkteekenen en een liegende patriotische pers. Maar bovenal doen zij het patriotisme daardoor ontvlammen, dat zij,

andere volken van alle mogelijke onrecht en slechtheid beschuldigend, bij die volken vijandschap tegen hun eigen volk opwekken, en die vijandschap dan weer gebruiken tot opwekking van vijandige gevoelens bij hun eigen volk.

Dit vreeselijke patriotisme-gevoel maakt bij de Europeesche volkeren steeds grooter wordende vorderingen en is in onzen tijd gestegen tot een graad, waarboven het niet meer kan stijgen.

IV.

In de herinnering van alle, zelfs niet oude menschen van onzen tijd heeft een gebeurtenis plaats gehad, die op de ondubbelzinnigste wijze heeft aangetoond, tot welk een graad van hartstocht het patriotisme christenen heeft kunnen voeren. De heerschende klassen in Duitschland hebben in de helft van de 19e eeuw de harten van de volksmassa's zóo in vlam gezet door het patriotisme, dat het volk een wet werd voorgesteld, volgens welke alle mannen zonder uitzondering soldaat moesten worden. Alle zonen, mannen, vaders moesten leeren dooden en de onderdanige slaven zijn van den eersten den besten officier en onvoorwaardelijk bereid zijn neer te slaan hen, die hun werden aangewezen; neer te slaan de menschen van verdrukte volken en hun arbeidende landgenooten, wanneer zij voor hun rechten opkwamen; hun eigen vaders en moeders, zooals Wilhelm II, de meest onbeschaamde van alle heerschers, openlijk verklaard heeft.

Dit vreeselijke middel, op de meest grove wijze de

beste gevoelens der menschheid kwetsend, werd onder invloed van het patriotisme zonder morren door het Duitsche volk aangenomen. Daardoor verkreeg het de overwinning over de Franschen. Deze overwinning wakkerde het patriotisme in Duitschland nog meer aan en daarna in Frankrijk, Rusland en andere Staten, en alle menschen der vastelands-mogendheden onderwierpen zich zonder morren aan den algemeenen dienstplicht, dat is, aan een slavernij, met welke in vernedering en volkomen onderwerping geen slavernij te vergelijken is. Na deze slaafsche onderwerping in naam van het patriotisme kenden de vermetelheid, woede en dwaasheid der staten geen grenzen meer. Om strijd zag men nu roof van nieuwe landen in Afrika, Azië, Amerika, zijn oorzaak hebbend gedeeltelijk in grilligheid, gedeeltelijk in praalzucht, gedeeltelijk in baatzucht; en al grooter en grooter werd het wantrouwen en de vijandigheid van de staten onderling.

Het uitroeien der bevolking van de geroofde landen werd opgevat als iets dat van zelf sprak. De vraag was alleen, wie het eerst de landen zou nemen en de bevolking uitroeien. Alle regeerders hebben niet alleen op de meest onbeschaamde wijze verzaakt en verzaken nog tegenover de onderworpen volken en tegenover elkander de eenvoudigste eischen van rechtvaardigheid, maar hebben gebruikt en gebruiken nog alle soorten van bedrog, omkooping, leugen, spionnage, doodslag, roof; en de volken hebben niet alleen met dit alles gesympathiseerd en sympathiseeren er nog mee, maar zijn ook blij, dat geen andere staat dan

de hunne die misdaden heeft begaan. De wederzijdsche vijandige stemming der volken en staten heeft in den laatsten tijd zulke afmetingen aangenomen, dat, hoewel er voor geen staat een enkele oorzaak bestaat, een anderen aan te vallen, toch ieder wel weet dat alle staten steeds met uitgestrekte klauwen en blikkerende tanden tegenover elkaar staan, slechts afwachtend dat één van hen in verval zal komen en verzwakken, om hem dan met 't minst-mogelijke gevaar aan te vallen en te vernietigen.

Alle volkeren van de zoogenaamd-christelijke wereld zijn door het patriotisme tot zóó dierlijke woede opgevoerd, dat niet alleen zij, die noodwendig moeten dooden of gedood worden, wenschen of zich verheugen in doodslag, maar dat ook de menschen, die in hun door niets bedreigde huizen in Europa wonen, dank zij het snelle en gemakkelijke verkeer en de pers, alle menschen van Europa en Amerika — in elken oorlog — zich bevinden in den toestand van toeschouwers in een Romeinsch circus en evenals daar zich verheugen in doodslag en eveneens bloeddorstig schreeuwen: „Pollice verso". (1)

Niet alleen groote menschen, maar ook kinderen, reine, wijze kinderen verheugen zich, naar gelang van hun nationaliteit, wanneer zij vernemen dat niet 700 maar 1000 Engelschen of Boeren door lyddietbommen gedood en in stukken gesprongen zijn. En de

(1) Pollice verso = duim naar beneden. Teeken in 't Rom. circus door de toeschouwers gegeven, die wenschten, dat een geslagen gladiator gedood werd. VERT.

ouders (ik ken er zoo) moedigen hun kinderen aan in die dierlijkheid.

Maar er is nog meer. Elke leger-vergrooting van den eenen staat (en elke staat, zich in gevaar bevindend, beijvert zich, uit patriotisme zijn leger te vergrooten) noodzaakt den naburigen anderen staat, eveneens uit patriotisme, het zijne te vergrooten, wat dan weer een nieuwe vergrooting bij den eersten staat te voorschijn roept. Zoo ook met vestingen en vloten. Eén staat bouwt 10 pantserschepen, een naburige andere bouwt er 11; dan bouwt de eerste weer 12 en zoo verder in eindelooze progressie.

— „En ik zal je knijpen.” — „En ik zal je slaan.” — „En ik zal je met de zweep geven.” — „En ik met een stok.” — „En ik zal met een geweer schieten” . . . zoo vechten en twisten alleen ondeugende kinderen, dronken menschen of dieren, maar ondertusschen gebeurt ’t zelfde te midden der hoogste vertegenwoordigers der meest verlichte staten, gebeurt dit onder hen, die in opvoeding en zedelijkheid de leiders hunner onderdanen moeten zijn.

V.

De toestand wordt steeds slechter en dit slechter worden, dat tot een algeheel verderf leidt, kan met geen mogelijkheid tegengegaan worden. De eenige zich aan lichtgeloovige menschen voordoende uitkomst uit dien toestand is door de laatste gebeurtenissen weggenomen; ik bedoel de Haagsche conferentie en den dadelijk daarop gevolgden oorlog tusschen Engeland en Transvaal.

Indien weinig of oppervlakkig nadenkende menschen zich nog hebben kunnen troosten met de gedachte, dat internationale hoven de ellende van oorlogen en steeds groeiende bewapeningen kunnen opheffen, dan heeft de Haagsche conferentie en de daarop gevolgde oorlog op ondubbelzinnige wijze de onmogelijkheid aangetoond van een oplossing dier vraag langs dezen weg. Na de Haagsche conferentie is 't duidelijk geworden, dat, zoolang er staten met legers zullen bestaan, de opheffing van bewapeningen en oorlogen niet mogelijk is. Zal een samenwerking mogelijk zijn, zoo moeten de samenwerkenden elkander vertrouwen; en zullen de mogendheden elkaar vertrouwen, zoo moeten zij de wapens neerleggen, evenals dit de parlementairen doen in den oorlog, wanneer zij komen om onderhandelingen te voeren. Zoolang de staten, elkander niet vertrouwend, niet alleen hun legers opheffen noch verminderen, maar ze steeds vergrooten, naar het voorbeeld hunner naburen, en door spionnen onvertraagd iedere leger-verplaatsing laten nagaan, wetend dat, zoodra er maar mogelijkheid voor bestaat, iedere mogendheid zich op haar buren zal werpen — zóolang is iedere samenwerking onmogelijk en is iedere conferentie òf een dwaasheid, òf spel, òf bedrog, òf een vermetelheid, òf dit alles te zamen.

Voor Rusland, meer dan voor de anderen, was 't weggelegd, het „enfant terrible" van deze conferentie te zijn. De Russische regeering is zóo verwend (omdat niemand in haar eigen land het waagt, de stem te verheffen tegen al haar kennelijk-leugenachtige ma-

nifesten en rescripten), dat zij, na zonder de minste aarzeling haar eigen volk door bewapening uitgemergeld, Polen onderdrukt, Turkestan en China beroofd en na met bizondere boosaardigheid Finland gemarteld te hebben — nu nog met de vaste overtuiging van bij allen geloof te vinden den mogendheden voorstelt, zich te ontwapenen.

Hoe vreemd, onverwacht en ongeschikt die uitnoodiging ook scheen, vooral in dien tijd, toen men juist bezig was, de legers te vergrooten, waren die woorden, luid-op gesproken, toch zóó, dat de regeeringen der andere staten voor haar eigen volken zich niet konden onttrekken aan die komische, kennelijk leugenachtige onderhandelingen, en de gedelegeerden kwamen bijeen, vooruit wetend dat er toch niets van kon komen en gedurende enkele maanden (waarin zij een goed salaris trokken) beweerden zij gewetensvol, hoewel in hun vuistje lachend, dat zij zeer druk bezig waren om den vrede onder de volkeren te bevestigen.

De Haagsche vredesconferentie, eindigend met dat vreeselijk bloed-vergieten, den Transvaalschen oorlog, dien niemand heeft beproefd of zal beproeven te verhinderen, is toch voor iets nuttig geweest, maar volstrekt niet voor wat men verwachtte. Zij was nuttig, omdat zij op de meest duidelijke wijze heeft aangetoond, dat het kwaad, waaraan de volken lijden, niet door de regeeringen kan genezen worden en dat de regeeringen, ook al zouden ze dit wenschen, bewapeningen noch oorlogen kunnen tegengaan. De regeeringen moeten om te kunnen bestaan, hun volk

beschermen tegen de aanvallen van andere volken; maar geen een wenscht aan te vallen, of valt een ander aan, en daarom werken de regeeringen den vrede niet alleen tegen, maar wekken bij de andere volken ijverig haat tegen haar eigen natie op. Dit doende, en bij haar eigen volk het patriotisme aanwakkerend, overtuigen zij haar volk dat het in gevaar verkeert en moet verdedigd worden.

En daar zij de macht in handen hebben, kunnen de regeeringen zoowel andere volken verbitteren als bij hun eigen volk het patriotisme aanwakkeren, wat zij dan ook ijverig doen, zoowel het een als het ander; en zij kunnen dit niet nalaten omdat daarin de voorwaarde van haar bestaan ligt. Terwijl vroeger regeeringen noodig waren om het volk tegen de aanvallen van andere volken te beschermen, doet thans integendeel elke regeering haar best, den vrede, die onder de volken bestaat, opzettelijk te verbreken en onderlinge vijandschap te verwekken.

Indien het noodzakelijk is te ploegen, om te kunnen zaaien, zoo is ploegen een redelijke handeling; maar kennelijk is 't onverstandig en schadelijk te ploegen, wanneer het gezaaide is opgekomen. Ditzelfde laten de regeeringen haar volken doen, n.l. de eenheid verstoren, die er bestaat en niet verstoord zou geworden zijn, zoo er geen regeeringen geweest waren.

VI.

Maar wat zijn dan toch die Staten in onzen tijd, zonder welke de menschen meenen niet te kunnen leven? Er kan een tijd geweest zijn, waarin de re-

geeringen een noodzakelijk kwaad waren, maar een kwaad van minder omvang dan dat wat geboren zou worden uit weerloosheid tegenover naburige georganiseerde machten. Maar thans zijn de Staten (regeeringen) niet meer noodig en een veel grooter kwaad dan dat waarmee zij hunne volken schrik aanjagen.

Niet alleen militaire staten, maar staten in 't algemeen zouden kunnen zijn, ik zeg niet, nuttig, maar onschadelijk, als hun regeering slechts bestond uit onbevlekte, heilige menschen, zooals dit in theorie bij de Chineezen het geval is. Maar zie, de regeeringen bestaan steeds volgens de aard van haar werkzaamheid, die in geweld-uitoefening bestaat, uit elementen geheel tegenovergesteld aan heiligheid, — uit de vermetelste, grofste en meest verdorven menschen.

Iedere staat daarom en vooral de staat, die op een militaire macht gebouwd is, is een verschrikkelijke en voor de wereld zeer gevaarlijke instelling.

De staat in den meest uitgebreiden zin, kapitalisten en pers incluis, is niets anders dan een organisatie, waarbij het grootste gedeelte der menschen zich in de macht van 't kleinste bevindt; en dit kleinste gedeelte staat weer onder een nòg kleiner enz., totdat men ten slotte komt tot een klein aantal menschen of één enkelen mensch, die door middel van militair geweld macht krijgt over alle overigen; zoodat deze gansche instelling als 't ware kegelvormig is: al haar deelen bevinden zich geheel in de macht van die menschen of dien mensch, die zich op den top bevindt. Den top van dezen kegel nemen die menschen of neemt die mensch in, die listiger, vermeteler en

gewetenloozer dan de anderen is, òf hij, die bij toeval de erfgenaam is van die sluwe en gewetenlooze menschen.

Vandaag Boris Godoenòf, (1) morgen Otrépjef, (2) vandaag de liederlijke Katherina II, die haar man door haar minnaars liet vermoorden, morgen Poegatsjòf, (3) overmorgen de dwaze Paul I, Nikolaas I, Alexander III.

Vandaag Napoleon, morgen Bourbon of Orléans, een Panama-maatschappij of een Boulanger; vandaag Gladstone, morgen Chamberlain, Salisbury, Rhodes.

En aan dergelijke regeeringen is de volledige macht overgelaten, niet alleen over eigendom en leven, maar ook over de geestelijke en zedelijke ontwikkeling, over opvoeding en godsdienstige leiding van alle menschen.

De menschen bouwen zichzelf zulk een vreeselijk machtswerktuig, daar zij toelaten, dat die macht door ieder, die dit maar kan, in bezit genomen wordt (en er is alle kans dat de zedelijk-meest-verdorven mensch die macht in handen krijgt) en slaafs onderwerpen zij zich en staan verwonderd, dat er zooveel kwaad van komt. Zij vreezen de bommen van anarchisten, maar niet vreezen ze het vreeselijke samenstel, dat elk

---

(1) Zwager van Tsaar Fjoddor, die er in slaagde in diens plaats Tsaar te worden (1598—1605). VERT.

(2) Deze gaf zichzelf uit voor Dimitriej, zoon van Iwan den Verschrikkelijken. Hij regeerde van 1605—1606. VERT.

(3) Hij gaf zich uit voor Katherina's vermoorden man Peter III. Hij verwekte een opstand en werd in 1775 ter dood gebracht. VERT.

oogenblik de grootste ellende over hun hoofden dreigt uit te storten.

De menschen vonden 't noodig om elkaar tegen vijanden te beschermen, zich nauw aaneen te sluiten, zooals dit de Tsjerkessen (1) doen bij hunne verdediging. Maar 't gevaar is voorbij en toch gaan de menschen door, zich aan elkaar te binden! Zij binden zich zóó zorgvuldig aan elkaar vast, dat één man met hen allen, alles kan doen wat hij wil. En dan laten ze 't einde van het touw, wat hen aan elkaar gebonden houdt, slieren en laten op die manier toe dat de eerste de beste deugniet of domoor het grijpt en met hen doet, alles wat hem noodig schijnt.

Zie, wat doen de volken anders dan dit, wanneer zij oprichten, ondersteunen en gehoorzamen aan een staat, met militair geweld georganiseerd?

VII.

Voor de bevrijding der menschen uit die vreeselijke ellende van bewapening en oorlog, waaraan zij thans lijden en die al grooter en grooter wordt, zijn geen congressen of conferenties, of tractaten of arbitragehoven noodig, — maar de vernietiging van die geweldwerktuigen, die staten genoemd worden, en waaruit zoo groote ellende is voortgekomen.

Voor de vernietiging der staten is slechts één ding

---

(1) Het land der Tsjerkessen ligt tusschen Zwarte en Kaspische zee in. Dezen zijn gewoon om in geval van overrompeling zich met de beenen aan elkaar te binden, opdat allen, zonder uitzondering, zullen sterven.

noodig: de menschen moeten begrijpen, dat het patriotisme-gevoel, waardoor dit geweld-werktuig in stand blijft is een grof, schadelijk, schandelijk en slecht en bovenal: een onzedelijk gevoel. 't Is grof, omdat het alleen eigen is aan menschen, die op den laagsten trap van zedelijkheid staan, en die van andere volken hetzelfde verwachten wat zij bereid zijn hun aan te doen; 't is een schadelijk gevoel, omdat het kwetst de voordeelige en blij-vreedzame betrekkingen met andere volken en, vooral, die staatsorganisaties te voorschijn roept, waarbij de slechtste mensch de macht in handen kan krijgen en steeds in handen krijgt; 't is een schandelijk gevoel, omdat het den mensch niet alleen tot slaaf maakt, maar tot vechthaan, stier, gladiator, die zijn krachten en leven niet gebruikt tot bereiking zijner eigen bedoelingen, maar van die van zijn regeering; 't is een onzedelijk gevoel, omdat ieder mensch, in plaats van zich een zoon Gods te erkennen, of althans een vrij man, geleid door zijn rede, — onder invloed van het patriotisme, zich erkent als een zoon van zijn vaderland, een slaaf van zijn regeering, en dingen doet, die indruischen tegen eigen rede en eigen geweten.

Begrijpen de menschen dit, dan zal als van zelf en zonder strijd de vreeselijke aaneensluiting van menschen, die regeering of staat genoemd wordt, uiteenvallen, en tegelijk daarmee het afgrijselijke, nutteloose kwaad, dat daardoor den menschen aangedaan wordt.

En de menschen beginnen dit reeds te begrijpen.

Zie hier, wat b.v. een burger der Noord-Amerikaansche Staten schrijft:

«Alles wat wij, landbouwers, werktuigkundigen, kooplieden, fabrikanten, onderwijzers, alles wat wij wenschen, is het recht, om ons met onze eigen zaken bezig te houden. Wij bezitten onze huizen, hebben onze kinderen lief, zijn goed voor onze familie en mengen ons niet in anderer zaken; er is werk voor ons en wij wenschen te werken.»

«Laat ons met vrede!»

«Maar de politici willen dat niet. Zij bedekken ons onder belastingen, verteren ons eigendom, onderwerpen ons aan de loting en roepen onze jongens op voor hunne oorlogen.»

«Gansche myriaden van menschen, die van den staat leven, zijn afhankelijk van den staat en worden door hem ondersteund, om ons te belasten; en om ons met succes te belasten, worden staande legers onderhouden. De bewering, dat de legers noodig zijn om het land te beschermen, is een kennelijke leugen. De Fransche staat jaagt zijn volk schrik aan door te zeggen, dat de Duitschers hen willen aanvallen; de Russen vreezen de Engelschen en de Engelschen vreezen allen; en in Amerika zegt men ons, dat we de vloot moeten vergrooten, het leger moeten vermeerderen, omdat de Europeesche staten zich elk oogenblik tegen ons kunnen verbinden. Dit is onwaar en een leugen. De eenvoudige lieden in Frankrijk, Duitschland, Engeland en Amerika zijn tegen den oorlog. Wij wenschen alleen dat men ons met vrede laat. Mannen met vrouwen, kinderen, geliefden, een tehuis en bejaarde ouders, wenschen niet uit vechten te gaan met wie zich maar voordoen. Wij zijn vredelievend en vreezen den oorlog en haten hem.»

«Wij wenschen slechts anderen te doen, wat wij wenschen dat zij ons zullen doen.»

«Oorlog is 't noodwendige gevolg van 't bestaan van gewapende menschen. Het land dat een groot staand leger onderhoudt, zal vroeg of laat oorlog krijgen. De man, die zich beroemt op zijn kracht in 't vuistgevecht, zal den een of anderen dag een man ontmoeten, die zichzelf een beter vechter acht — en zij zullen gaan vechten. Frankrijk en Duitschland wachten slechts de gelegenheid af om elkaars krachten te meten. Zij

hebben reeds eenige malen gestreden en zullen weer strijden. Niet dat hun volk den oorlog wenscht, maar de heerschende klasse blaast aan beide kanten de vlam van den haat aan en laat de menschen denken, dat zij moeten oorlogen om zich te beschermen.»

«Menschen, die de leer van Christus willen volgen, leggen zij belastingen op, kwetsen en bedriegen zij en nopen zij tot den oorlog.»

«Christus heeft geleerd deemoed, zachtmoedigheid, vergeving van aangedaan leed en dat het slecht is te dooden. De Schrift heeft de menschen geleerd, niet te zweren, maar de «hoogere klasse» laat ons zweren op de Schrift, waarin zij zelf niet gelooven.»

«Hoe kunnen we ons toch bevrijden van die verkwisters, die niet werken, maar gekleed gaan in fijne kleeren met veel kostbare versiersels, die zich voeden ten koste van ònzen arbeid, voor wie wij het land bebouwen?»

«Zullen we hen bevechten?»

«Maar wij erkennen geen bloedvergieting, en daarbij, zij hebben wapens en geld en kunnen het langer uithouden dan wij.»

«Maar wie vormen dat leger, dat met ons zal strijden? Wij zelf vormen dat leger en onze bedrogen buren en broeders, die geloofden dat zij God dienden, hun land tegen vijanden beschermend. Maar in werkelijkheid heeft ons land geen anderen vijand dan de «hoogere klasse», die zich verbonden heeft, onze belangen waar te nemen, indien wij er maar in toestemmen, belasting te betalen. Zij zuigen ons uit en zetten onze broeders tegen ons op, om ons tot slaven te maken en te vernederen.»

«Gij kunt niet zenden een telegram aan uw vrouw, of aan uw vriend, of een postwissel aan uw leveranciers, zoolang gij uw belasting niet betaalt, die gegeven wordt om menschen te onderhouden, van wie kan geëischt worden dat zij u dood zullen slaan, en die u ongetwijfeld gevangen zullen zetten, zoolang ge niet betaalt.»

«Het eenige redmiddel is: prent den menschen in dat dooden slecht is; leert hen, dat alles hierop neerkomt: anderen te doen wat ge wenscht dat ze u zullen doen. Veracht die «hoogere klassen» zwijgend, weigert te bukken voor hun krijgsgod. Houd op hun predikers te ondersteunen, die den

oorlog prediken en het patriotisme als iets gewichtigs voorstellen.»

«Laten zij gaan werken, net als wij.»

«Wij gelooven in Christus en zij niet. Christus zeide wat Hij dacht. Zij zeggen datgene waarmee zij de machthebbende «hoogere klasse» denken te behagen. Wij zullen niet in dienst treden. Wij zullen niet schieten op hun bevel. Wij zullen ons niet wapenen met kanonnen tegen een goed, zacht volk. Wij zullen niet, op aanstoking van een Cecil Rhodes, schieten op herders en landbouwers, die hun haard verdedigen.»

«Uw leugenachtige roep: «de wolf, de wolf!» verschrikt ons niet. Wij betalen onze belastingen alleen, omdat we er toe gedwongen worden. Wij zullen geen kerkelijke belasting betalen voor de huichelaars, geen tienden voor uw huichelachtige weldadigheid, en wij zullen bij iedere gelegenheid onze meening uitspreken.»

«Wij zullen de menschen opvoeden.»

«En steeds zal onze stilzwijgende invloed zich uitbreiden. En zelfs de menschen die reeds als soldaat in 't leger dienen, zullen gaan twijfelen en weigeren te vechten. Wij zullen den menschen inprenten, dat een christelijk leven van vrede en goeden wil beter is dan een leven van strijd, bloedvergieten en oorlog.»

«*Vrede op aarde* kan er dàn alleen zijn, wanneer de menschen het leger verlaten en wenschen zullen, anderen menschen te doen, wat zij willen dat men hun zal doen.»

Zoo schrijft een Noord-Amerikaansch burger en van verschillende kanten, in verschillende klanken, klinken zulke stemmen op.

Hoor, wat een Duitsch soldaat schrijft:

«Ik heb twee veldtochten met de Pruisische garde meegemaakt (1866 en 1870) en ik haat den oorlog uit de diepte van mijn ziel, daar hij mij onzegbaar ongelukkig heeft gemaakt. Wij, invalide soldaten, ontvangen voor 't grootste deel zoo'n beklagenswaardig pensioentje, dat wij ons werkelijk mogen schamen, eens patriotten geweest te zijn. Ik bv. ontvang dagelijks 80 pfennig (48 cent) voor mijn rechterarm, die bij

de bestorming van St. Privat, 18 Aug. 1870, doorschoten is. 't Is nog niet genoeg om een jachthond te voeden. En ik heb jaren lang geleden aan mijn tweemaal doorschoten arm. Reeds in 1866 heb ik aan den oorlog deelgenomen; ik heb gevochten bij Trautenau in Königgrätz, en heb genoeg gruwelen gezien. In 1870 was ik bij de reserve en werd opnieuw opgeroepen en, zooals ik reeds verteld heb, bij de bestorming van St. Privat gewond: mijn rechterarm werd tweemaal in de lengte doorschoten. Ik verloor een goede betrekking (ik was toen bierbrouwer) en kon die daarna niet weerom krijgen. Van dien tijd af kon ik mij niet meer op de been houden. Mijn spaarduitjes gingen gauw op en voor den invaliden soldaat bleef niets anders over, dan zich te onderhouden met wat simpele bedelcenten. . . : . . . . . .

«In een wereld, waarin de menschen rondloopen als gedresseerde beesten en waar de menschen slechts moeite doen om elkander in sluwheid te overtreffen — laten ze mij maar in zoo'n wereld voor een gek houden, maar ik voel in mij de goddelijke gedachte van Vrede, die zoo heerlijk uitgedrukt is in de Bergrede. Volgens mijn diepste overtuiging is oorlog slechts handel op grootere schaal, handel met het geluk der menschen, gedreven door eer- en heerschzuchtigen.»

«En wat voor verschrikkelijkheden beleeft men niet daarbij! Nooit zal ik dat klagelijk steunen vergeten, dat iemand tot merg en been doordringt.»

«Menschen, die elkander nooit kwaad gedaan hebben, dooden elkaar als wilde dieren, en kleine, slaafsche zielen halen den goeden God er bij, als helper in deze daden.»

«Een kogel verbrijzelde de kin van een naast mij strijdenden makker; hij liep heen en weer als een krankzinnige, en in de schroeiende zomerhitte kon hij zelfs geen water vinden om zijn vreeselijke wond wat te verfrisschen. Onze kommandant, kroonprins Frederik, (de latere edele keizer Frederik III) schreef toen in zijn dagboek: «De oorlog is een ironie op het Evangelie!»

De menschen beginnen te begrijpen het bedrog van het patriotisme, voor welks instandhouding alle staten zich zoo beijveren.

VIII.

„Maar wat zal er zijn, indien de regeeringen zullen verdwijnen?" vraagt men gewoonlijk.

Er zal niets zijn; alleen dat, wat reeds lang onnoodig en daarom overbodig en slecht was, zal vernietigd worden. Vernietigd zal worden dat orgaan, wat nu onnoodig, schadelijk is geworden.

„Maar indien er geen staat zal zijn, zullen de menschen elkander dan niet geweld aandoen en doodslaan?" vraagt men dan gewoonlijk.

Waarom? Waarom zal de vernietiging van een organisatie, die uit geweld is geboren, en die, bij traditie, is overgegaan van geslacht tot geslacht tot uitoefening van geweld, waarom zal de vernietiging van een organisatie, die nu zijn nut verloren heeft, bewerken, dat de menschen elkander geweld zullen aandoen en doodslaan? 't Dunkt mij, integendeel, dat de vernietiging van dit geweldsorgaan zal bewerken, dat de menschen zullen ophouden elkander geweld aan te doen en te dooden.

Thans zijn er menschen, die uitsluitend opgevoed en voorbereid worden om de menschen te dooden en geweld aan te doen, menschen voor wie het recht van geweld-aandoen erkend wordt, en die de daarvoor opgebouwde organisatie gebruiken; en zulk soort van geweld en doodslag wordt voor een goede en moedige daad gehouden.

Maar dàn zullen de menschen daarvoor niet opgevoed worden en zal niemand het recht hebben anderen geweld aan te doen; de geweld-organisatie zal ver-

dwijnen en, zooals dit eigen is aan menschen van onzen tijd, geweld en doodslag zullen steeds, en voor allen, als een slechte daad beschouwd worden.

En indien ook nà de vernietiging der staten geweldplegingen zullen voorkomen, dan zullen ze natuurlijk minder in getal zijn dan in onzen tijd, waarin juist voor de uitoefening van geweld opgebouwde organisaties bestaan en toestanden, waarbij doodslag en geweld als goede en edele daden beschouwd worden. De vernietiging der staten vernietigt alleen de bij overlevering tot ons gekomen, onnoodige organisatie van geweld en de rechtvaardiging daarvan.

„Maar er zullen geen wetten zijn, noch eigendom, noch rechtbanken, noch politie, noch volksbeschaving,'' zegt men gewoonlijk, daarbij opzettelijk het geweld van het gezag verwarrend met verschillende maatschappelijke werkzaamheden.

De vernietiging der staatsorganisatie, gesticht tot uitoefening van geweld over de menschen, brengt niet met zich mee de vernietiging van dat, wat redelijk en goed (en daarom geweldloos) is in wetten, gerechtshoven, eigendom, politiemaatregelen, financieele instellingen, volksbeschaving. Integendeel, de afwezigheid van het ruwe gezag der staten, slechts tot doel hebbend zich zelf staande te houden, zal een redelijker en rechtvaardiger maatschappelijke organisatie tot stand brengen, die geen geweld noodig heeft. Recht, maatschappelijke zaken, volksbeschaving — dit alles zal er zijn in de mate, waarin dit voor de volken noodig is en in een vorm, die niet zal inhouden het kwaad, zoo eng verbonden aan de hedendaagsche

staatsorganisatie. Slechts dat zal vernietigd worden wat slecht was en de vrije openbaring van den volkswil in den weg stond.

Maar al nemen we aan, dat bij afwezigheid van den staat er oproer en burgertwist zal ontstaan, dan toch zou de toestand der volken beter zijn dan die thans is. De toestand der volken is thans zóó, dat men zich moeilijk een slechteren kan voorstellen. Het volk is ganschelijk verwoest en die verwoesting heeft moeten komen en grijpt meer en meer om zich heen. Alle menschen zijn tot oorlogsslaven gemaakt en kunnen ieder oogenblik het bevel verwachten van te moeten dooden of gedood te worden. Wat kan men nog meer verwachten? Dat de verwoeste volken zullen omkomen van den honger? Dat begint reeds in Rusland, in Italie, in Indië. Of dat men behalve de mannen, ook de vrouwen tot soldaten gaat maken? Dat begint al in Transvaal. Zoodat, indien de afwezigheid van den staat zou beteekenen anarchie, in den negatieven zin van ongeordendheid, (wat het volstrekt niet beteekent), dan nog zou geen enkele anarchistische ongeordendheid slechter kunnen zijn dan de toestand, waarin de staten hun volken al gebracht hebben en waarin zij hen nog brengen.

En daarom is het onmogelijk, dat de bevrijding uit het patriotisme en de vernietiging van het daarop gegronde despotisme der staten, niet nuttig zal zijn voor de menschen.

IX.

Komt tot bezinning, menschen, èn voor uw eigen geestelijk en lichamelijk heil, èn voor 't heil uwer broeders en zusters, — houdt op, bezint u en denkt na over wat gij doet!

Komt tot bezinning en begrijpt, dat niet de Boeren, niet de Engelschen, niet de Franschen, niet de Duitschers, niet de Tsjechen, niet de Finnen, niet de Russen uw vijanden zijn, maar dat gij uw eigen vijanden zijt, omdat gij met uw patriotisme den staat ondersteunt, die u onderdrukt en ongeluk brengt.

Zij hebben op zich genomen u te verdedigen tegen gevaar, en hebben die schijn-verdediging zóo opgevoerd, dat gij allen soldaten, slaven geworden zijt, dat al uw levensgeluk verwoest is en nog steeds verwoest wordt, en dat gij elk oogenblik kunt en moet verwachten, dat het stijfgespannen koord zal knappen en de vreeselijke moord op u en uw kinderen zal beginnen. En hoe groot de slachting ook zou zijn en waarmee zij ook zou eindigen — de toestand zal toch dezelfde blijven. En eveneens zullen de staten met nog grooteren ijver bewapenen en verwoesten en u en uw kinderen in 't verderf voeren, en niemand zal u helpen dit tegen te houden of te voorkomen, indien gij u zelf niet helpt.

Slechts één middel is er dat kan helpen: de vernietiging van het vreeselijke samenstel van dien kegel des gewelds, waarbij die persoon of personen, wien 't te beurt valt den top van dien kegel te bereiken, over alle volken zullen heerschen en wel

des te krachtiger, naarmate zij wreeder en onmenschelijker zijn, zooals wij dit kennen door Napoleon, Nikolaas I, Bismarck, Chamberlain, Rhodes en onze Russische dictatoren, die heerschen in naam van den Tsaar.

Tot de vernietiging van dit samenstel bestaat slechts één middel: zich te onttrekken aan de hypnose van 't patriotisme.

Bedenkt, dat gij ook zelf de schuld draagt van het kwaad, waaronder gij lijdt, omdat gij gewillig het oor leent aan de opwekkingen, waarmee uw keizers, koningen, parlementsleden, ministers, officieren, kapitalisten, geestelijken, schrijvers, kunstenaren — al diegenen die dit dwaalbegrip noodig hebben om hun positie, ten koste van uw arbeid, in stand te houden — u op een dwaalspoor leiden.

Wie gij ook zijt — Franschman, Rus, Pool, Engelschman, Ier, Duitscher, Tsjech — begrijpt dat al uw werkelijk-menschelijke belangen, welke ook — landbouw, nijverheid, handel, kunst of wetenschap — uw belangen, zoowel als uw genoegens en vreugden, in niets verschillen van de belangen van andere volken en staten, maar dat gij met de menschen van andere volken verbonden zijt door wederzijdsche samenwerking, door ruil van diensten, door de vreugde van breede, broederlijke gemeenschap, een ruil niet alleen van waren, maar ook van gedachten en gevoelens.

Begrijpt dat de vraag, wien 't te beurt is gevallen, Wei-hai-wei, Port-Arthur of Cuba te rooven, uw staat of een anderen, voor u niet alleen onverschillig is, maar dat iedere dergelijke roof, door uw staat gepleegd, u schadelijk is, omdat hij onvermijdelijk na

zich sleept allerlei soort van onderdrukking vanwege den staat, omdat deze u wil noodzaken, deel te nemen aan dat rooven en aan het geweld, noodig voor het rooven en voor het behoud van het geroofde. Begrijpt, dat uw leven volstrekt niet kan verbeteren doordat Elzas Fransch of Duitsch, Ierland of Polen vrij of onderdrukt zijn; in wier bezit die landen ook zijn, gij kunt leven waar ge wilt; zelfs indien gij een Elzasser, Ier of Pool zijt, begrijpt dan nog, dat iedere opvlamming van uw patriotisme uw toestand nog zal verergeren, omdat de onderdrukking, waarin uw volk zich bevindt, slechts geboren is uit den strijd van patriotismen en dat iedere opleving van het patriotisme bij 't ééne volk, tegen zich een reactie van het andere volk te voorschijn roept. Begrijpt, dat gij u slechts dan kunt bevrijden van uwe ellende, wanneer gij u bevrijdt van de oude, afgeleefde patriotisme-idee en de daarop gegrondveste gehoorzaamheid aan de regeering, en wanneer gij koen durft betreden het gebied van die hoogere idee, die reeds het leven ontvangen heeft en u van alle kanten tot zich roept.

Mochten de menschen slechts begrijpen, dat zij niet zonen van een of ander vaderland of staat zijn, maar zonen van God, en daarom niet de slaven of vijanden van andere menschen kunnen zijn — dan zouden zij zelf vernietigen die onredelijke, tot niets noodige en uit de oudheid overgebleven verderfelijke inrichtingen, s t a t e n geheeten, en al het lijden en geweld, al de vernedering en misdaad, die daarvan het gevolg zijn, zouden ophouden te bestaan.

Pierogówa, 10 Mei 1900.